

*Масловата С. А., аспірант**

Уманський національний

університет садівництва

e-mail: svetlana_maslovataya@meta.ua

ЕКОЛОГІЧНІ ТА БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИДІВ РОДУ *Ulmus* L. ТА ЇХ ДЕКОРАТИВНИХ ФОРМ

Зелені насадження мають велике та різноманітне значення у містобудуванні, а також відіграють значну роль у формуванні навколишнього середовища людини, тому що мають властивості поліпшувати санітарно-гігієнічні умови. Насадження знижують силу вітру, регулюють тепловий режим, очищують та звожують повітря. Вони є прекрасним засобом збагачення, а нерідко і формування ландшафту міста, і займають чільне місце в рішенні архітектури парків і садів [1].

До роду *Ulmus* L., як вказує В. Я. Заячук [4], належать крупні, понад 30 м заввишки, листопадні дерева, переважно першої величини. Листорозміщення почергове, дворядне. В'язові мають типові симподіальне галуження, ознаками якого є те, що верхівкова точка росту відмирає, а з міжвузля утворюється пагін наступного порядку. В симподіальних рослин ріст листків не стримує формування нових листових зачатків на апексі свого пагона, тому регуляції ростових і формоутворюючих процесів в системі одного пагона немає.

Дослідження пагоноутворення у в'язів дозволило класифікувати їх річні пагони наступним чином, що ріст звичайного річного пагона продовжується 20-25 днів, за цей час усі зачатки листя, закладені в бруньках попереднього року, розвиваються в асиміляційні листки пагона. Зачатки листя, які формуються на апексі в період росту, відмирають. Річний пагін продовженого росту відрізняється від попереднього більшою тривалістю росту (45-50 днів), в процесі якого розвиваються не лише пагони, які закладені в бруньках

* Науковий керівник – доктор сільськогосподарських наук, професор В. П. Шлапак

попереднього року, але більша частина зачатків листя сформованих під час росту пагона. Розгалужений річний пагін – це поєднання річного пагона продовженого росту з ростом пагонів з пазушних бруньок. Пагін представлений двома порядками гілкування, як виключення трьома, характерний для молодих рослин видів роду та порослевих рослин [8].

Листки прості, на короткому черешку, основа нерівнобока, краї гостродвоякопильчасті, інколи на одному пагоні можуть відрізнятися розміром і формою. Жилкування перисте, з розвинутою середньою жилкою та короткими боковими, що закінчуються в кінцях зубців. На рисунку 1 наведено поліморфізм листової пластинки видів та декоративних форм *Ulmus*.

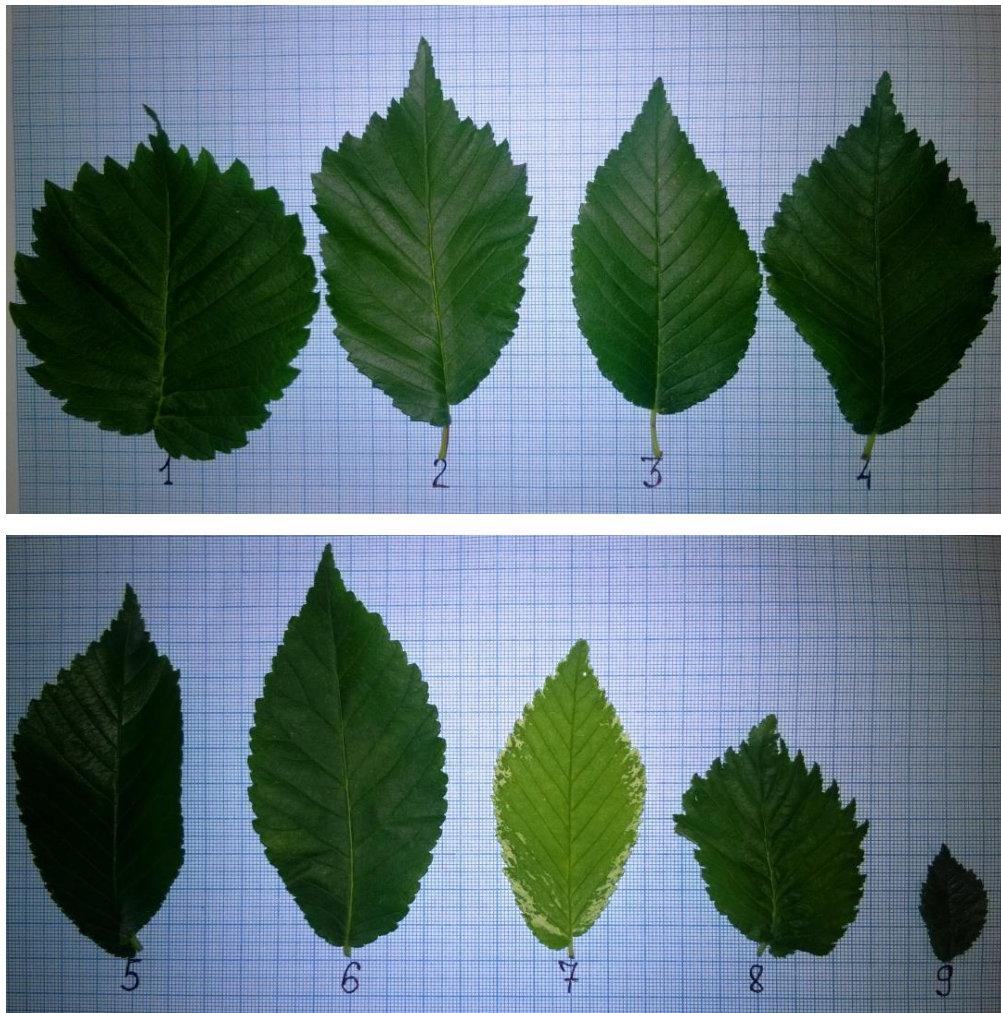

Рис. 1. Поліморфізм листової пластинки видів та декоративних форм *Ulmus*: 1) *U. g.* 'Pendula', 2) *U. glabra* Huds., 3) *U. pumila* L., 4) *U. laevis* Pall., 5) *U. g.* 'Rubra', 6) *U. g.* 'SVF–Victoria', 7) *U. g.* 'Albo–Variegata', 8) *U. g.* 'Crispa Pyramidalis', 9) *U. ×hollandica* 'Jacqueline Hillier'

Суцвіття в'язових закладаються в бокових генеративних бруньках в рік, який передує квітуванню. Головна вісь суцвіття розвивається рацемовно по типу відкритого суцвіття, бокові (парціальні суцвіття) по цимозному типу. Цей змішаний характер розвитку визначає приналежність суцвіть в'язових до тирсоїдного типу. Парціальні суцвіття в'язових в залежності від числа квітів можуть бути віднесені до дихазій (3-квіткові), подвійним та монохазіям (3-5-7-квіткові) або до проміжного типу (9-11-квіткові). Четвертий порядок галуження є граничним для суцвіть в'язових [3].

Квітки дрібні, зібрані у щиткоподібні суцвіття, з редукованою оцвітиною, ледь надрізаною на 4-9 лопатей. Маточка утворена двома зрослими плодолистиками, в одному розвивається зародок, другий стерильний. Зав'язь верхня, одногніздна, з дволопатевою приймочкою і двома крилоподібними виростами. Квіти сформовані у бруньках уже на початку літа, але цвітуть на наступний рік, тобто знаходяться у бруньках близько 10 місяців. В'язи цвітуть ранньою весною у безлистому стані [6].

Плоди – крилатки, овальні, сплюснуті, 15-25 мм довжиною. Дозрівають через місяць-півтора після цвітіння, мають добре розвиненні сім'ядолі. Поширюються вітром, цьому сприяють аеродинамічні властивості, мала маса, ємності в оплодні та збільшена щілина гнізда насінини. Достигання плодів видів роду *Ulmus* показано на рисунку 2.

Рис. 2. Достигання плодів видів роду *Ulmus*: а) *U. pumila* L.,
б) *U. laevis* Pall., в) *U. g.* 'Pendula'.

За дослідженнями А. І. Колеснікова [5], рослини швидкорослі, при сприятливих умовах довговічні. Успішно ростуть на родючих ґрунтах, особливо на алювіальних. Деякі види виносять засолені ґрунти і відносно сухі ділянки. Всі види досить тіньовитривалі, особливо в молодому віці, а при повному освітленні ростуть цілком успішно і утворюють потужну крону. Розмножуються насінням, кореневою порослю, відводками, щепленням. Широко використовуються у зеленому будівництві, а також у лісорозведенні, мають цінну деревину [7].

Декоративні форми видів роду *Ulmus* є досить перспективними для озеленення, але ще не достатньо широко розповсюджені, і в більшості випадків зустрічаються лише в ботанічних садах та дендрологічних парках. Тому актуальним є дослідження сучасного асортименту, біологічних та екологічних особливостей, репродуктивної здатності та можливостей застосування представників роду.

Список використаних джерел

1. Білоус В. І. Декоративне садівництво (основи квітникарства, дендрології та озеленення) : [підручник] / В. І. Білоус. – Умань, 2005. – 296 с.
2. Васильев Н. Г. Ильм / Н. Г. Васильев. – М. : Агропромиздат, 1986. – 88 с.
3. Грудзинская И. Я. Семейство *Ulmaceae* Mirb. (систематика, география, вопросы органогенеза) / И. Я. Грудзинская – Ленинград, 1980. – 39 с.
4. Заячук В. Я. Дендрологія : [підручник] / В. Я. Заячук. – Львів : Апріорі, 2008. – 656 с.
5. Колесников А. И. Декоративная дендрология / А. И. Колесников. – М. : «Лесная пром-сть», 1974. – 704 с.
6. Кохно Н. А. Деревья и кустарники культивируемые в СССР / Н. А. Кохно. – К. : Наук. думка, 1986. – 720 с.
7. Лесная энциклопедия : в 2-х т. : [Ред. Совет пред. А. М. Прохоров]. – М. : Советская энциклопедия, 1986. – 1280 с.
8. Харитонович Ф. Н. Биология и экология древесных пород / Ф. Н. Харитонович. – М. : Из-во Лесн. пром-сть, 1968. – 304 с.